

Gammal eller ny politik?

Den finländska yttervänsterns ideologiska profiler efter realsocialismens sammanbrott*

ANDREAS FAGERHOLM

ABSTRACT

Old or new politics? Ideological profiles within the Finnish radical left after the collapse of real socialism

The collapse of the “actually existing socialism” at the end of the 1980s was a trial for the radical left all over Europe. Many parties changed their names and underwent wide-ranging ideological transformations. This article examines the ideological development within the Finnish radical left during the 1990s. Three parties are included in the study: the Left Alliance, the Communist Party of Finland and the Communist Workers’ Party. The following two questions are addressed: first, to what extent have interpretations of socialist ideology been renewed and, secondly, have post-materialist values and the so-called “new politics” had any effect on the party ideologies? The results point to a large amount of ideological reform within the Left Alliance, while the Communist Party and the Communist Workers’ Party are predominantly unreformed. Post-materialist values can be found mainly in the ideologies of the Left Alliance and the Communist Party of Finland.

1. Introduktion

Den reellt existerande socialismens sammanbrott i Öst- och Centraleuropa kring decennieskiftet 1990 gav upphov till en rad omvälvningar på ett flertal plan. Från en partipolitisk synvinkel kan effekterna av dessa omvälvningar sammanfattas i följande tre med varandra sammanhängande huvudpunkter (jfr Schanz 1996, 31–32; se även Eley 2002, ix): För det första föreföll den sedan länge etablerade politiska konflikten mellan höger och vänster som allt mindre relevant. Nu tedde sig i stället, för det andra, det kapitalistiska systemet tillsammans med en liberal demokratiuppfattning som de slutgiltiga segrarna och som de enda adekvata alternativen. Som en följd av detta kom nu också, för det tredje, många partier på den yttersta vänsterkanten att snabbt byta namn och ideologisk profil eller alternativt helt försvinna från den politiska arenan.

Även om vi idag, närapå 20 år efter Berlinmurens fall, kan konstatera att tesen om kapitalismens definitiva seger visat sig vara ofullkomlig är det

uppenbart att partierna till vänster om socialdemokratin mångenstädes fortfarande befinner sig i ett tillstånd präglat av förlamning och missmod. Detta kännetecknar på många sätt även situationen inom den finländska yttervänstern, ty av den kraftfulla politiska massrörelse som under efterkrigstiden innehade en betydande roll inom den finländska politiken och som ännu så sent som år 1980 engagerade uppemot 100 000¹ aktiva återstår idag endast spillror. Här har Vänsterförbundet (Vf) rönt de största framgångarna medan det år 1997 omregistrerade Finlands kommunistiska parti (FKP) och, framför allt, För Fred och Socialism – Kommunistiska Arbetarparti (KAP) blivit tvungna att finna sig i en tillvaro i den yttersta marginalen av den finländska politiken².

Samtidigt som en traditionell socialistisk samhällskritik i mångas ögon kommit att te sig allt mindre relevant har alternativa former av systemkritiskt samhällspåverkande fortsatt att vinna gehör – inte minst bland de yngre generationerna. Här avses den typ av verksamhet som bedrivs inom

miljö-, konsument-, minoritets- och fredsorganisationer samt de olika former av icke-konventionellt politiskt deltagande som fått en ökad betydelse under de senaste decennierna (se t. ex. Bengtsson *et al.* 2005, 157–160). En central roll i denna utveckling innehas av den värdeförändring som sedan 1960-talet kunnat skönjas i västvärlden (se t. ex. Inglehart 1971; 1977; 1990; 1997) och som starkt kommit att bidra till framväxten av en ny form av politik (se t. ex. Hildebrandt & Dalton 1977; Müller-Rommel & Poguntke 1995). Den tidigare forskningen har här lyckats påvisa (se t. ex. Müller-Rommel 1985) hur denna värdeförskjutning och nya politik med tiden kommit att bli aktuella även inom partipolitiken där inte minst de nya gröna partierna tillsammans med en rad vänstersinnade partier omfattat dessa tankegångar. Enligt Thomas Poguntke (1987, 80–81) kan dessa nya politiska partier kännetecknas av en *egalitär och decentraliserad organisationsstruktur* samt av en *partiideologi* i vilken så kallade *postmaterialistiska värderingar* betonas. Här kan ytterligare partiernas *väljar- och medlemsbas* framlyftas, ty sammansättningen av denna torde ge en nog så klar bild av i vilken mån den nya politikens värderingar omslutits.

Härvidlag kan det nu fastslås att *intresset i denna artikel kommer att fästas vid den finländska ytterväns tern samt vid de ideologiska profiler som härstädes kommit att aktualiseras efter realsocialismens sammanbrott*. Organisationsstrukturen står med andra ord, tillsammans med partiernas väljare och medlemmar, utanför intresset i denna artikel. Den frågeställning jag vill besvara tar fasta på hur den finländska ytterväns tern – Vänsterförbundet, FKP samt KAP – utformat sina partiideologier under 1990-talet. I fokus står, för det första, marxismen och socialismen samt frågan om huruvida tolkningen av dessa idéläror reviderats eller ej. För det andra ämnar jag uttröna i vilken mån den nya politikens postmaterialistiska värderingar aktualiserats.³

Med detta sagt kan det nu konstateras att denna artikel avser bidra med ny kunskap inom ett område som hitintills varit tämligen outforskat: den västeuropeiska ytterväns terns ideologiska strategier i en postkommunistisk kontext. Här kan denna artikel bidra till att utöka vår kännedom om vilka ideologiska profiler som anammats inom den finländska ytterväns tern under 1990-talet. Artikelns struktur är följande: I nästkommande kapitel avser

jag redogöra närmare för de värdeförändringar som aktualiserats under de senaste årtiondena och som starkt bidragit till uppkomsten av en ny politik. Även denna nya form av politik diskuteras och definieras. Därefter förflyttas intresset till den tidigare forskningen kring ytterväns terns ideologiska profiler i en 1990-talskontext. Här redovisas utvecklingen såväl i de före detta realsocialistiska länderna som i Västeuropa. I de nästföljande två kapitlen preciseras ännu artikelns syften och frågeställningar samt metod och material. I det sjätte kapitlet redovisas så slutligen forskningens resultat varpå en konkluderande diskussion företas i det sjunde och sista kapitlet.

2. Postmaterialism och ny politik

Enligt Ronald Inglehart (1971, 1013–1017; se mer utförligt i Inglehart 1977; 1990; 1997; Inglehart & Rabier 1986) har man under efterkrigstiden kunnat observera en *”tyst” revolution* bland individerna i västvärlden; från att tidigare ha prioriterat materiell välfärd och fysisk trygghet har man i allt större utsträckning övergått till att sätta större vikt på aspekter rörande livskvalitet och självförverkligande. Med utgångspunkt från Abraham Maslows behovshierarki menar Inglehart (1971, 991–992) således att de kohorter som upplevt krig och knapphet tenderar betona mer basala och materialistiska värderingar medan yngre kohorter, som saknar personliga erfarenheter av dylika djupgående kriser, i första hand sätter fokus på högre, så kallade *postmaterialistiska värden*⁴.

Vad kännetecknar då de individer som kommit att omfatta dessa postmaterialistiska värderingar? Mot bakgrunden av tidigare forskning på området kan två centrala observationer göras (jfr Inglehart & Rabier 1986, 478–479; Inglehart 1990, 258ff): för det första är det framför allt en välutbildad och urban medelklass som antagit en postmaterialistisk profil medan individer tillhörande arbetarklassen samt jordbrukare tenderat att hålla fast vid mer materialistiska värderingar. Samtidigt har man även, för det andra, lyckats påvisa att en väsentlig del av denna postmaterialistiska medelklass de facto identifierar sig med partier som har sin hemvist till vänster på den traditionella politiska skalan.

För en vänster som traditionellt verkat för en förbättring av den traditionella arbetarklassens materiella välbefinnande och för vilken den traditio-

nella konfliktlinjen mellan arbete och kapital varit den centrala har mötet med de postmaterialistiska värderingarna inte alltid varit helt problemfritt. Under de senaste decennierna har man så följaktligen kunnat göra en distinktion mellan å ena sidan en "gammal" och mera traditionell yttervänster som håller fast vid en klassisk marxistisk klasskonfliktcentrerad politik, betonar materiell välfärd och håller fast vid en ekonomisk determinism samt, å andra sidan, en ny, postmaterialistisk och "libertär" (Kitschelt 1988) vänster som speciellt fokuserar på frågor kring livskvalitet och även observerar andra konfliktlinjer utöver den ovan nämnda. Denna nya vänsterpolitik har aktualiserats framför allt i samband med stundetrevolterna våren 1968 (se närmare t. ex. Eley 2002, 344ff) samt, något senare, av den så kallade eurokommunismens anhängare (se t. ex. Azcárate 1981, 30–31).

Allt nog kan det nu, för att sammanfatta de centrala skiljelinjerna mellan dessa två former av politik, fastslås att den centrala konfliktlinjen enligt den *gamla politiken* går mellan arbete och kapital. Den gamla politiken betonar också vikten av en förbättring av den materiella levnadsstandarden och understöder följaktligen ekonomiskt tillväxt samt teknologisk utveckling. Även ekonomisk och social trygghet, kollektivism samt social kontroll och traditionella livsstilar betonas. Det främsta politiska slagfältet anses enligt den gamla politikens aktörer vara den nationella arenan. Vidare har det konventionella politiska deltagandet en dominerande position samtidigt som man inte sällan förlitar sig på en hierarkisk organisationsform och centraliserade maktstrukturer (se t. ex. Hildebrandt & Dalton 1977, 232–236; Offe 1985, 832; Hague *et al.* 1998, 90).

Den *nya politiken*, å andra sidan, representerar i många avseenden diametralt motsatta uppfattningar jämfört med den gamla politik som ovan skildrats. Thomas Poguntke (1987, 78–79; se även Hildebrandt & Dalton 1977, 236–237, Offe 1985, 832; Hauge *et al.* 1998, 90; Eley 2002, 338ff) har här lyft fram bland andra följande centrala kännetecken för en ny politik: I motsats till den gamla politiken menar denna nya politik att den centrala konfliktlinjen inte automatiskt är den mellan arbete och kapital utan betonar också en konflikt mellan ekonomisk tillväxt och miljöskydd. En central komponent av den nya politiken är sålunda den ekologiska dimensionens centrala, och ibland övergripande, roll. Vidare betonar man livskvalitet

framom materiell levnadsstandard och självförverkligande framom ekonomisk tillväxt. Genomgående fästs stor vikt vid individualism, minoriteters rättigheter och alternativa livsstilar. Den gamla politikens nationalistiska perspektiv har fått ge vika för en global ansats där okonventionella deltagandeformer, egalitära organisationsformer samt decentraliserade maktstrukturer är centrala för organisationen. I tabell 1 nedan sammanfattas den gamla respektive den nya politikens centrala kännetecken.

Även om den ovan beskrivna utvecklingen ges en central roll i denna studie menar jag ingalunda att denna förändring är den enda som kännetecknat utvecklingen i västvärlden under de senaste åren. Här är det således skäl att påminna om att även andra övergripande förändringar, som i viss mån kan uppfattas som bakomliggande orsaker till en postmaterialistisk utveckling (jfr Inglehart 1997), aktualiserats. Här syftar jag inte minst på klasshällets omvandling, informationsteknologins utveckling, globaliseringsprocessens intensifiering, den nyliberalistiska teorins allt större landvinningar samt, framför allt, realsocialismens sammanbrott kring decennieskiftet 1990 (se t. ex. Melin 1999; Eley 2002, 429ff; Beck 2004; Duménil & Lévy 2004; Harvey 2007). Som jag fastslog i inledningskapitlet har speciellt den sistnämnda tilldragelsen utgjort en allvarlig utmaning för yttervästern.

3. Yttervänster i förändring

3.1 Ideologisk omdaning i Öst- och Centraleuropa

Inom politologisk forskning har ett särskilt intresse kommit att riktas mot de öst- och centraleuropeiska kommunistiska partierna och deras förändring, eller *transition*, under 1990- och 2000-talen. Under åren strax efter den reellt existerande socialismens sammanbrott menade sålunda många politologer att de tidigare makthavande kommunistpartierna nu skulle hamna på historiens skräphög. Denna hypotes har senare kommit att ifrågasättas och även krossas, ty en stor del av dessa tidigare kommunistiska partier har kvarstått som centrala aktörer även i en postkommunistisk kontext – dock inte utan att ha gripit sig an med ibland till och med djupgående omvärderingar av den tidigare förda politiken.

Tabell 1. Kännetecken för gammal respektive ny politik.

	Gammal politik	Ny politik
Elektoral bas:	arbetar-/medelklass äldre generationer moderat utbildningsnivå	ny medelklass yngre generationer högre utbildningsnivå
Värderelaterade aspekter:	konflikt: arbete vs kapital understryker levnadsstandard, ekonomisk tillväst och säkerhet tilltro till teknologisk utveckling försvarar den rådande samhällordningen; traditionella livsstilar dominerar företräder en särskild socialgrupp eller klass förbinder sig till en överordnad ideologi etablerad partiloyalitet	konflikt: tillväxt vs miljöskydd understryker livskvalitet, ekologi, självförverkligande misstro gentemot storteknologi gynnar individualism, feminism, minoriteters rättigheter, alternativa livsstilar företräder globala frågor och aspekter påverkas av flere ideologier och tanke-system ingen etablerad partiloyalitet
Organisatoriska aspekter:	hierarkisk organisationsstruktur, byråkratisk ordning samt en väletablerad partielit centraliserad makt, representativ demokrati, elitcentrerat beslutsfattande	egalitär organisationsstruktur, flexibilitet samt cirkulation på de ledande posterna decentraliserad makt, direkt demokrati, deltagande beslutsfattande

Källor: Offe 1985, 832; Zilliacus 1995, 242; Hague *et al.* 1998, 90.

Här har Daniel F. Ziblatt (1998, 135–136) identifierat två olika utvecklingsmöjligheter som båda visat sig vara tämligen framgångsrika. En vänsterretreat (*leftist-retreat*) aktualiserades, inledningsvis, bland annat inom Tysklands Socialistiska Enhetspartis (SED) efterträdare, det numera avvecklade PDS. Inom denna typ av partier har man, enligt Ziblatt (*ibid.*), hållit fast vid de marxistiska traditionerna, avfärdat det marknadsekonomiska tänkandet samt antagit en oppositionspolitik baserad på systemkritik. Ungerska socialistpartiet MSzP, som tog vid när det statsbärande socialistpartiet upplöstes år 1989, har i motsats till PDS valt en pragmatisk reforminriktad (*pragmatic-reform*) politik: man har distanserat sig från en rätt-trogen marxism och i stället närmat sig den västeuropeiska socialdemokratiska idétraditionen.

Ovan nämnda distinktion har senare ytterligare utvecklats av bland andra John T. Ishiyama och András Bozóki (2001, 35–36, 47; se även Ishiyama & Shafqat 2000; Grzymala-Busse 2002), som menar att de postkommunistiska partierna ytterligare kan åtskiljas längs en annan konfliktdimension. Förutom den distinktion mellan reform och icke-

reform som ovan anfördes kan en åtskillnad således göras även mellan de partier som ”transmuterats” och antagit en nationalistisk, patriotisk och populistisk framtoning samt de som förblivit den för vänstern karakteristiska internationalismen trogen. Ishiyama och Bozóki (2001, 39) har här funnit att tjeckiska KSCM är ett ideologiskt reformerat parti som samtidigt hållit fast vid de internationalistiska idealen. Inte heller ryska KPRF har genomgått någon genomgripande ideologisk reform vad den socialistiska ideologins grundtankar anbelangar, men däremot kan tydliga nationalistiska och patriotiska drag skönjas i partiets ideologi (se även Parland 1997, 219–220). Bland de reformerade partierna har det numera socialdemokratiska partiet i Ungern (MSzP) redan nämnts. Till samma kategori räknar Ishiyama och Bozóki (*ibid.*) även de likaså numera socialdemokratiska partierna i Polen (SLD) och Slovakien (SDL). Ovannämnda parter kännetecknas förutom av en reformerad ideologi även av en bibehållen internationalistisk profil. Detta gäller dock inte rumänska PSD, som vid sidan om ideologisk reformering även omfattat nationalistiska och populistiska tankegångar. Ovan-

Reviderad
tolkning av
marxismen

		NEJ	JA
Transmutation	NEJ	Ortodoxt kommunistiska partier	Moderniserade, socialdemokratiska partier
	JA	Nationalistiska kommunistpartier	Nationalistiska och populistiska socialdemokratiska partier

Figur 1. Typologi över den öst- och centraleuropeiska yttervänsterns strategier i en post-kommunistisk kontext (Ishiyama & Bozóki 2001, 36, 39).

stående postkommunistiska profiler hos den öst- och centraleuropeiska yttervänstern sammanfattas i figur 1 nedan.

3.2 Tentativt om den västeuropeiska yttervänstern

Samtidigt som intresset för den öst- och centraleuropeiska vänstern varit relativt stort så råder det, liksom även Luke March och Cas Mudde konstaterat (2005, 23), brist på empiriska studier kring den västeuropeiska yttervänsterns ideologiska utveckling efter 1990⁵. Dessa brister vad den tidigare forskningen kring den västeuropeiska yttervänstern anbelangar bör dock inte tolkas som att forskningsfrågan är ointressant eller rentutav irrelevant. Även om det givetvis måste ses som ett obestridligt faktum att partier omvandlas i takt med att det omgivande samhället förändras är dock tonvikterna, effekterna och utvecklingsriktningarna långt ifrån givna. Man bör även komma ihåg att verksamhetsförutsättningarna för yttervänstern i de västliga samhällena avvek tydligt från de öst- och centraleuropeiska kommunistpartiernas roll som statsbärande och allenahärskande partier. Därmed handlar det i viss mån om två olika problemställningar; medan forskningen kring de (post)kommunistiska partierna från Europas östra och centrala delar långt fokuserat på hur dessa partier anpassats till flerpartisystem i kapitalistiska stater, bör man beträffande den västeuropeiska yttervänstern snarare

rikta intresset mot i vilken mån, och med vilka accentueringar, man lyckats legitimera en radikal vänsterpolitik i ett samhällsklimat som efter den reella socialismens fall än mindre än tidigare gynnat en radikal vänsterpolitik (jfr Heywood 1994, xvii–xix).

Även om den tidigare forskningen, som konstaterades, är bristfällig så kan vi notera vissa avvikelser mellan de ideologiska profiler som aktualiserats inom den västeuropeiska yttervänstern efter realsocialismens sammanbrott. Här måste det till en början fastslås att aspekter såsom nationalism och patriotism inte är särskilt relevanta med tanke på den västeuropeiska yttervänstern, när dylika idéläror härstades främst aktualiserats bland partier på den yttersta högerkanten. Mot bakgrunden av den diskussion som fördes i föregående kapitel kan vi nu i stället lyfta fram de postmaterialistiska värderingarna samt tankegångarna om en ny politik, ty dessa har som konstaterats vunnit gehör inte minst i Västeuropa. Sålunda kan man nu, på basen av hur partierna förhåller sig till dels en revidering av marxismen och av den socialistiska ideologin och dels till den nya politiken, tentativt identifiera fyra generella utvecklingsvägar även för den västeuropeiska yttervänstern i en 1990-talskontext.

Här handlar det, inledningsvis, om partier som efter realsocialismens sammanbrott övergivit den kommunistiska ideologin och organisationsstrukturen (demokratisk centralism), starkt reviderat sin

		Reviderad tolkning av marxismen	
		NEJ	JA
Postmaterialistiska inslag	NEJ	Ortodoxt kommunistiska partier utan påtagliga inslag av postmaterialism (marxist- leninistiska partier)	Ideologiskt reformerade (socialdemokratiserade) men icke postmaterialistiska partier
	JA	Moderna kommunistiska partier med tydliga inslag även av postmaterialistiska värderingar	Ideologiskt reformerade partier med starkt postmaterialistiskt inslag (rödgröna partier)

Figur 2. Tentativ typologi över den västeuropeiska yttervänsterns strategier i en post-kommunistisk kontext.

tolkning av marxismen och samtidigt anammat de postmaterialistiska värderingarna. Enligt Francine Simon-Ekovich (1998, 603–605) har dylika utvecklingstendenser speciellt kunnat iaktas i de nordvästra delarna av Europa, där gröna och postmaterialistiska element fått ett starkt fotfäste inom vänstern. Ytterligare kan man, för det andra, anta att det är möjligt att revidera den kommunistiska ideologin *utan* att postmaterialistiska värderingar omfattas i någon desto större utsträckning. Partier tillhörande denna kategori skulle sålunda ideologiskt närma sig en traditionell socialdemokratisk ideologi. Detta alternativ kunde bli aktuellt inte minst inom reforminriktade partier vars väljar- och medlemsbas fortfarande huvudsakligen utgörs av personer tillhörande den traditionella arbetarklassen och inom vilka den nya politiken sålunda inte lyckats vinna något större gehör. Enligt Kim O. K. Zilliacus (2001, 50–51) har just den arbetarbete-nade medlemsbasen utgjort ett hinder för de postmaterialistiska värderingarnas intrång i Vänsterförbundet under 1990-talet.

En andra utvecklingsväg antogs av de partier som efter realsocialismens sammanbrott höll fast vid en mer rättrogen marxistisk samhällsanalys och bevarade en kommunistisk ideologi. Även bland dessa kan två möjliga utvecklingsmodeller skönjas. Här handlar det således, för det tredje, om partier som fortsättningsvis anammade en ortodox tolkning av den kommunistiska läran samtidigt som man tog avstånd från den nya politikens postmaterialistiska värderingar samt, för det fjärde, om

partier som åtminstone till en del omfattade den nya politikens målsättningar – dock utan att i någon större utsträckning revidera sin kommunistiska ideologi. Enligt Simon-Ekovich (ibid., 607–610) har en dylik politik aktualiserats främst i de mer sydliga delarna av Europa såsom exempelvis i Spanien, Portugal och Grekland. Yttervänstern i dessa länder utmärks genom sin relativa styrka samt genom den dominerande ställning som den traditionella arbetarklassen innehar i dessa partier. Dessa faktorer antas ha inverkat negativt på de postmaterialistiska värderingarnas etablering. Den nya politiken har härstädes, enligt Simon-Ekovich (ibid.), främst kommit att etableras inom italienska PRC samt cypriotiska AKEL, medan kommunistpartierna i Grekland (KKE) och Portugal (PCP) långt hållit fast vid en marxist-leninistisk ideologi och vid en demokratisk-centralistisk organisationsstruktur. I figur 2 presenterar jag, på basen av det resonemang som ovan förts, en preliminär typologi över möjliga strategier för den västeuropeiska yttervänstern i en postkommunistisk kontext.

Ytterligare är det ännu skäl att orda något om den tidigare forskning som explicit behandlat den finländska yttervänsterns ideologiska utveckling. Liksom vad den övriga västeuropeiska yttervänsterns anbelangar har intresset även för den finländska yttervänsterns ideologier under senare år varit begränsat. Några tidigare vetenskapliga studier där fokus ligger på förekomsten av reformism och postmaterialism inom de finländska yttervänsterpartiernas ideologier finns heller inte tillgå.

Mer allmänna iakttagelser kring de finländska partiernas ideologiska utveckling pekar dock på att partiideologierna överlag, under hela efterkrigstiden, utvecklats i en pluralistisk och individualistisk riktning samtidigt som den traditionella vänster-högerkonfliktens betydelse i flera avseenden minskat. Här har man således kunnat notera en centripetal rörelse där majoriteten av partierna, och väljarna, samlas kring den politiska mitten och tar avstånd från tydliga ideologiska ställningstaganden till förmån för en pragmatisk hållning (se t. ex. Nygård 1996; Sundberg 1996; Djupsund & Carlsson 2005, 86–88; Paloheimo & Sundberg 2005, 190–192; Mickelsson 2007, 358–360).

Vad yttervänstern beträffar har Rauli Mickelsson (1996, 82) i en analys av fyra olika partiers valprogram på 1990-talet noterat att förnyandet av Vänsterförbundets identitet främst kommit att innebära ett förnekande av den kommunistiska ideologin, trots att det i stor utsträckning är samma personer som verkar politiskt inom Vänsterförbundet som inom den gamla kommunistiska och folkdemokratiska rörelsen. Mickelsson går så långt att han fastslår att om Vänsterförbundets valprogram skulle sakna partiets logotyp samt hänvisningar till partiets namn, så kunde programmet lika gärna förmodas vara en text producerad av SDP. Även David Arter har i ett par mer överblickande artiklar (1993; 2002) gjort liknande iakttagelser. Kim O. K. Zilliacus (2001, 50–51) å sin sida hävdar i en artikel, där det starkaste intresset riktas mot organisationsstrukturen och väljarbasen, att Vänsterförbundet inte i samma utsträckning som de Gröna antagit en postmaterialistisk profil.

FKP:s och KAP:s ideologiska utveckling har inte utsatts för något större intresse. Rauli Mickelsson menar dock i sitt läroboksmässiga översiktsverk *Suomen puolueet* (2007, 294–296; se även Paastela 2006) att FKP anammat en mer moderat form av kommunism och samtidigt antagit en mer global politisk approach än KAP, som fortsättningsvis långt förlitar sig på en klassisk marxism-leninism.

4. Syften och frågeställningar

Det preliminära syftet med denna artikel är

att utröna vilka ideologiska profiler som approberats inom den finländska yttervänstern efter realsocialismens sammanbrott.

Som jag konstaterade i föregående kapitel så kan den tidigare forskningen på detta område ses som bristfällig, varför denna studie kan bidra med ny och relevant kunskap kring den finländska yttervänsterns ideologiska utveckling.

Till yttermera visso kan det fastslås att den finländska yttervänsterns överlevnadsstrategier är ett såväl intressant som viktigt studieobjekt också med anledning av den finländska yttervänsterns gestaltning under efterkrigstiden. Här avviker den finländska kommunismen på många sätt från yttervänstern annorstädes i Västeuropa. Tillsammans med kommunismen i framför allt Italien och Frankrike har den finländska kommunistiska rörelsen – under paraplyorganisationen Demokratiska Förbundet för Finlands Folk (DFFF) – tillhört de *starkaste* i Västeuropa med ett understöd på i medeltal kring 20 procent under tidsperioden 1945–1979. Denna centrala roll kom ytterligare att förstärkas i och med att DFFF, för det andra, mellan senare delen av 1960-talet och början av 1980-talet medverkade aktivare i *regeringskoalitioner* än vad de övriga kommunistpartierna i Västeuropa sammantaget gjorde under hela kalla kriget (se närmar Paastela 1991).

Ett ytterligare tredje kännetecken som särskiljer den finländska kommunismen är den folkdemokratiska rörelsens betydelse för utformningen av Finlands *utrikespolitik* under efterkrigstiden. Här kom Finland att anta en hållning som innebar att vänskapliga relationer upprätthölls såväl med Sovjetunionen som med Förenta staterna. Avslutningsvis är det även skäl att framhålla den djupgående ideologiska *fragmentering* som uppstod inom det gamla FKP under 1960-talet. Denna splittring tog sig i uttryck genom en djuplodande konflikt mellan de som förordade en ideologisk omdaning och en integrering i det kapitalistiska samhället å ena sidan samt, å andra sidan, de som önskade hålla fast vid en beprövad marxist-leninistisk linje⁶. Denna konflikt kulminerade på 1980-talet, när anhängarna av den marxist-leninistiska linjen avskildes från FKP samt från den folkdemokratiska rörelsen och valde att fortsätta sin politiska verksamhet inom nybildade FKP(enhet) och Demokratiskt Alternativ (DA). Trots att den finländska yttervänsterns två huvudfalanger formellt enades år 1990 i samband med bildandet av Vänsterförbundet har man sedan slutet av 1980-talet kunnat identifiera tre huvudgrupper inom den finländska yttervänstern: En förhållandevis stor och i första hand av förutvarande

reformkommunister bestående grupp inom FKP och senare Vänsterförbundet; en tidigare Sovjet- och Gorbatsjovtrogen kommunistisk falang inom FKP(e) och senare – efter att samarbetet inom ramen för Vänsterförbundet spruckit – det ”nya” FKP; samt, till sist, en anspråkslös marxist-leninistisk och på 1980-talet Gorbatsjovkritisk samling inom det år 1988 grundade KAP.

För att analysera den finländska yttervänsterns ideologiska profiler efter realsocialismens sammanbrott granskar jag i denna artikel två frågeställningar. Dessa lyder som följande:

Frågeställning 1: *Vilken syn har den finländska yttervänstern på de centrala komponenterna i den socialistiska ideologin och i den marxistiska läran under 1990-talet?*

samt

Frågeställning 2: *I vilken mån har den finländska yttervänstern på 1990-talet omfattat de postmaterialistiska värderingarna samt den nya politiken?*

5. Metod och material

Avgörande vid valet av metod är syftet med forskningen samt de frågeställningar som härvidlag aktualiseras. Eftersom mitt syfte här är att belysa partiernas ideologiska positioner anses den *kvantitativa innehållsanalysen* vara den mest lämpliga metoden (jfr Holsti 1969, 26). Här kommer jag att använda mig av en så kallad ”*theme coding*”, där meningarna är den centrala analysenheten (jfr Budge *et al.* 1987, 457–458; Ishiyama & Shafqat 2000; Ishiyama & Bozóki 2001). Här väljer jag att fokusera på meningar snarare än enskilda ord, när min avsikt är att fånga upp idéer och resonemang snarare än enskilda slogans. Beträffande långa meningar så har dessa delats upp i så kallade ”kvasimeningar” (quasi-sentences) där meningsbytet inträffar vid kolon- eller kommatecken (jfr Budge *et al.* 1987, 31).

Som tidigare konstaterats kommer två analysdimensioner att aktualiseras i denna studie. Jag kommer, för det första, att fokusera på *partiets förhållande till den socialistiska ideologin*; i vilken utsträckning och med vilka betoningar uttrycks den socialistiska ideologin samt den marxistiska teorin i yttervänsterns program på 1990-talet? Här kan man likt Ishiyama och Bozóki (2001, 37) tala om en distinktion mellan en *antireformistisk* och en *proreformistisk* hållning. För det andra fokuserar

jag på den *nya, postmaterialistiska politik* som etablerats inom västvärlden under de senaste decennierna. Tanken här är sålunda att den andra analysdimensionen, där jag skiljer mellan *postmaterialism och ny politik* å ena sidan samt *materialism och gammal politik* å den andra, skall granska huruvida denna nya politik fått fotfäste även inom den finländska yttervänstern.

För att belysa resultaten nyttjar jag i denna artikel följande enkla formel

$$AS = \frac{\sum p}{\sum p + \sum a}$$

där $\sum p$ står för det summerade antalet proreformistiska meningar och $\sum a$ står för det summerade antalet antireformistiska meningar. Med denna räkneoperation erhålles ett ackommoderat poängtal (AS) mellan 0 och 1, där ett högt tal indikerar att programmet till övervägande del är proreformistiskt medan ett lågt poängtal ger en antydning om ett antireformistiskt program. Samma formel används följaktligen även för den andra analysdimensionen, där $\sum p$ betecknar det summerade antalet postmaterialistiska meningar medan $\sum a$ symboliserar det summerade antalet materialistiska meningar. Reliabiliteten testas med hjälp av Holstis test.

Materialet i denna studie utgörs av partiernas parti- eller principprogram. Även om partiprogrammens betydelse på senare år i någon mån minskat på bekostnad av mer praktiska verksamhets- och målsättningsprogram (jfr Borg 1995, 15–18) så menar jag att partiprogrammen fortfarande är den mest lämpliga källan när partiernas mer principiella och ideologiska betänkanden utsetts för granskning. Partiprogrammet uppfattas sålunda – för att nyttja Friedrich Engels’ (1976, 305) inom partiprogramforskningen numera klassiska framställning – som en ”offentlig baner” (”julkinen lippu”) efter vilken omvärlden dömer partiet i fråga. Partiprogrammet anses vidare vara den mest lämpliga källan när de *uttrycker partiets kollektiva vilja*, något som näppeligen kan sägas om enskilda debattanförenden eller ställningstaganden.

De program som analyseras i denna studie är Vänsterförbundets partiprogramteser (1995), FKP:s partiprogram (1994) samt KAP:s principprogram (1996). Här har jag prioriterat att programmen rent tidsmässigt ligger så nära varandra som möjligt. De ovannämnda programtexterna uppfyller också

de allmänna krav som inom forskningen ofta sätts på dylika dokument och bör därutöver ses som riktgivande ideologiska dokument inom respektive parti i mitten av 1990-talet.⁷

Vad det använda analys-schemat anbelangar (se appendix A) är det skäl att betona vikten av att detta är så entydigt och så täckande som möjligt, något som är viktigt inte minst ur validitetssynpunkt. Här framstår det som relativt uppenbart att hänvisningar till begrepp såsom klasskamp, arbetarklass, imperialism och kommunism tyder på en antireformistisk hållning. Samtidigt menar jag att ett proreformistiskt vänsterparti i sina programtexter väljer att lyfta fram humanism, den nya medelklassen samt den nya – eller den tredje – vänstern, som intagit en central position i många västeuropeiska yttervänsterpartier (jfr Eley 2002, 483ff). Vidare hävdar jag att positiva hänvisningar till den Europeiska unionen tyder på en proreformistisk hållning medan negativa hänvisningar vittnar om antireformism. I likhet med Dunphy (2004) menar jag här att ett antireformistiskt parti under 1990-talet såg EU som ett uttryck för nyliberalism och europeisk imperialism medan en proreformistisk vänster i högre grad uppfattade möjligheterna i den europeiska integrationen. Även positiva hänvisningar till blandekonomi och marknader samt negativa hänvisningar till planekonomi, Sovjetunionen och vetenskaplig socialism indikerar en reformistisk hållning. Hänvisningar till arbetarklassen anses här indikera såväl antireformism som också materialism, medan hänvisningar till en ny medelklass indikerar proreformism och postmaterialism. Här menar jag också, utgående från tabell 1 ovan, att postmaterialismen och framför allt den nya politiken betonar behovet av en hållbar utveckling samt aktualiserar aspekter såsom feminism, tolerans och individualism. Till yttermera visso torde postmaterialismen även uttryckligen framlyfta de miljöhot- och problem som blivit aktuella under de senaste decennierna. En materialistisk ideologi, å andra sidan, betonar i stället aspekter såsom ekonomisk trygghet, social säkerhet och kärnfamiljens betydelse. Materialister antas även försvara välfärdsstaten, som bland postmaterialister ofta uppfattas inneha en förmyndarroll och begränsa den enskilda individens frihet (Inglehart 1997, 258). Mitt fullständiga analys-schema återfinns i sin helhet i appendix A.

Tabell 2. Ideologisk reform inom den finländska yttervänstern under 1990-talet.

	FKP	Vf	KAP
Ackommoderat poängtal	0.09 (1994) <i>n</i> = 53	0.68 (1995) <i>n</i> = 44	0.06 (1996) <i>n</i> = 156

6. Resultat

6.1 Ideologisk reform eller ej?

Resultaten av den inledande analysen, där graden av ideologisk reform granskats, påvisar distinkta skillnader mellan de undersökta partierna (se tabell 2). Såväl FKP som KAP uppvisar här en starkt antireformistisk ideologisk profil (0.09 respektive 0.06) medan Vänsterförbundet antagit en klart mer proreformistisk hållning (0.68). Dessa iakttagelser är föga överraskande, enär de överensstämmer med observationer som gjorts i samband med den tidigare forskningen kring den finländska yttervänsterns ideologier i en 1990-talskontext (se t. ex. Mickelsson 1996; 2007, 295–296).⁸

En närmare granskning av resultaten påvisar ytterligare hur Kommunistiska Arbetarpartiets till naturen mycket teoretiskt lagda program i stor utsträckning håller fast vid ett mekaniskt marxist-leninistiskt språkbruk, något som uttrycks genom ständigt återkommande hänvisningar till arbetarklassen, upprepande referenser till behovet av klasskamp samt positiva hänvisningar till vetenskaplig socialism eller till en vetenskaplig förståelse av samhället. Vidare upplevs Sovjetunionen och de övriga socialistiska länderna till övervägande del som positiva erfarenheter medan framför allt den Europeiska unionen, marknadsekonomi samt kapitalism uppfattas som klart negativa koncept. Det proreformistiska inslaget i KAP:s program uttrycks genom en rad negativa hänvisningar till Sovjetunionen samt dess kommunistiska parti. Det är dock skäl att påpeka att denna kritik tilldelas tar fasta på utvecklingen i Sovjetunionen under 1980-talet, som enligt KAP till naturen är antisocialistisk. Således är det tveksamt om denna kritik är ett uttryck för en proreformistisk ideologi.

Även om Finlands kommunistiska parti, för det andra, erhåller ett ackommoderat poängtal som indikerar en nästintill lika stark antireformism som KAP:s dito så bör en rad väsentliga skillnader mellan partiernas program framlyftas. En första, och övergripande, observation rör framställningssättet:

I motsats till KAP begagnar FKP inte ett lika följdriktigt marxist-leninistiskt språkbruk och hänvisar således klart mer sällan till arbetarklassen. Ytterligare nämns klasskampen endast en gång i programmet medan den vetenskapliga socialismen inte överhuvudtaget omtalas. För det andra riktar FKP en något tydligare kritik mot Sovjetunionen än KAP samtidigt som man även hänvisar till proreformistiska värderingar såsom humanism. Det faktum att FKP trots allt omfattat en antireformistisk ideologi uttrycks sålunda i första hand genom en kritisk hållning gentemot marknadsekonomi, kapitalism samt den Europeiska unionen snarare än genom återkommande hänvisningar till en vetenskaplig socialism och behovet av klasskamp.

Vänsterförbundet, slutligen, har under 1990-talet anammat en klart avvikande ideologisk profil jämfört med KAP och FKP. Följaktligen påträffas inga hänvisningar till vare sig kommunism, arbetarklassen, klasskamp eller imperialism i Vänsterförbundets program. En central position intas i stället av idéer såsom den tredje eller den nya vänstern samt humanismen. Vänsterförbundets proreformism uttrycks ytterligare genom en tilldels positiv uppfattning om marknadsekonomi och Europeiska unionen samt genom negativa perceptioner av Sovjetunionen. Det antireformistiska inslaget i Vänsterförbundets ideologi upprätthålls av att partiet även riktar kritik gentemot marknaderna och också mot kapitalismen samt, i någon mån, även framlyfter mer uppskattande synpunkter på Sovjetunionen, statligt ägande samt planerad ekonomi.

6.2 Ny eller gammal politik?

Vad den andra analysdimensionen anbelangar kan vi även här påträffa klara skillnader mellan de undersökta partiideologierna (se tabell 3 nedan). Resultaten indikerar här att speciellt Vänsterförbundet (0.79) men också FKP (0.52) under 1990-talet antagit en postmaterialistisk profil, medan KAP (0.04) förlitat sig på en till övervägande del materialistisk ideologi⁹.

En närmare granskning påvisar här att KAP:s program, inledningsvis, domineras av hänvisningar till materialistiska värderingar. Därmed kan det fastslås att den ”gamla” politik som ovan tecknats klart uttrycks i KAP:s program. Som redan konstaterades så förlitar sig KAP på arbetarklassen och betonar således även nödvändigheten av ekono-

Tabell 3. Förekomsten av postmaterialistiska värderingar inom den finländska yttervänstern under 1990-talet.

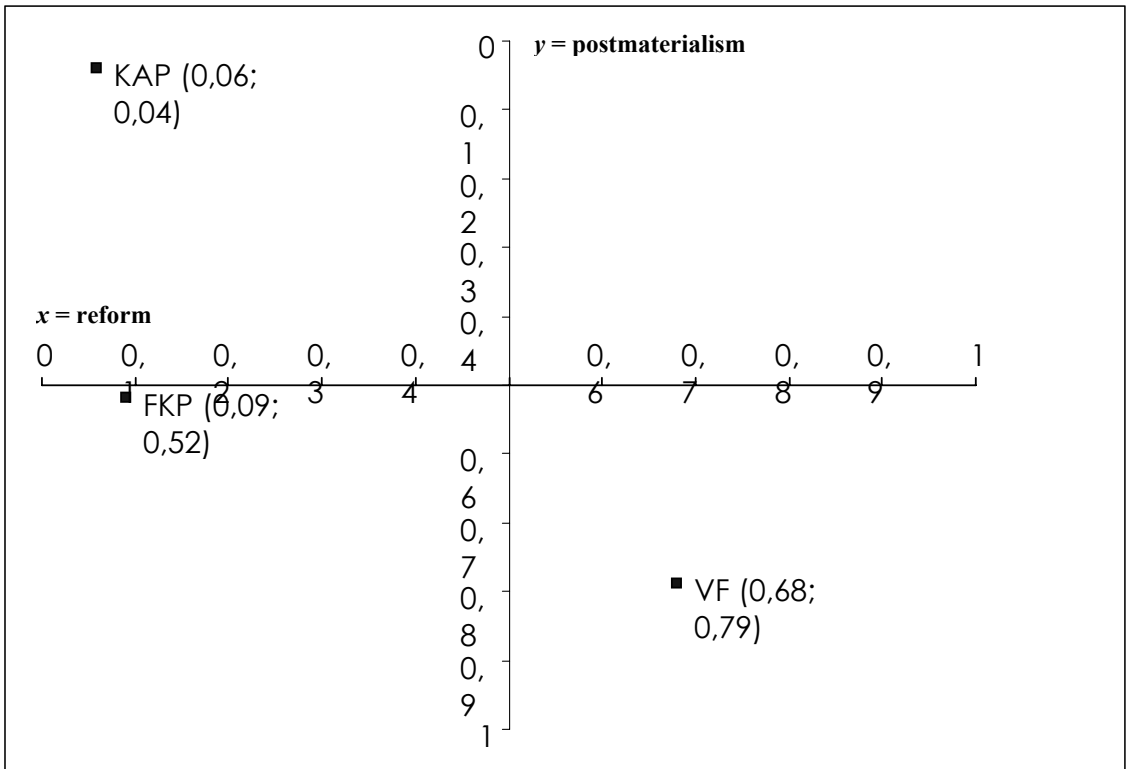
	FKP	Vf	KAP
Ackommoderat poängtal	0.52 (1994) <i>n</i> = 27	0.79 (1995) <i>n</i> = 42	0.04 (1996) <i>n</i> = 45

misk trygghet, en höjd (materiell) levnadsstandard samt en fortsatt ekonomisk tillväxt. De postmaterialistiska inslagen i KAP:s program består av enstaka hänvisningar till ekologiska problem samt miljöhot.

FKP, å andra sidan, uppvisar en avgjort mer postmaterialistisk profil. Trots att även materialistiska värderingar tycks inneha en central roll i partiets ideologi kan man notera ett litet övertag för en postmaterialistisk åskådning och för en ny politik. FKP:s postmaterialism uttrycks framför allt genom hänvisningar till en ekologiskt hållbar utveckling och miljöproblem, spridda positiva hänvisningar till individualism eller individens frihet samt genom negativa hänvisningar till den tekniskt-vetenskapliga utvecklingens möjligheter, som dock även anses ha positiva effekter. Den materialistiska och gamla politiken uttrycks ytterligare genom hänvisningar till arbetarklassen samt positiva uppfattningar om inte minst välfärdsstaten.

Vänsterförbundet, slutligen, är av de granskade partierna det parti som vid medlet av 1990-talet uppvisar det klart starkaste inslaget av postmaterialistiska värderingar och ny politik. Här hänvisar Vänsterförbundet flitigt till behovet av en hållbar utveckling samt till de accelererade miljöproblemen. Även negativa perceptioner av ekonomisk och materiell tillväxt förstärker partiets postmaterialistiska hållning. De materialistiska värderingarna i Vänsterförbundets ideologi uttrycks genom hänvisningar till ekonomisk och social trygghet samt genom en – trots att också kritiska synpunkter framlyfts – positiv uppfattning om välfärdsstaten.

Resultaten från ovanstående analys kan nu sammanfattas i ett tvådimensionellt koordinatsystem (se figur 3). KAP erhöll låga poäng på båda analysdimensionerna och uppvisar följaktligen en såväl antireformistisk som materialistisk profil. FKP:s poängtal indikerar att partiet är antireformistiskt men att de postmaterialistiska värderingarna trots

Figur 3. FKP:s, Vf:s och KAP:s partiideologier i medlet av 1990-talet.

detta fått ett visst fotfäste i partiets ideologi. Vänsterförbundet avviker från de båda kommunistiska partierna i så måtto att partiet antagit en proreformistisk hållning, samtidigt som de postmaterialistiska värderingarna vunnit stort gehör.

7. Konklusioner

I denna artikel avsåg jag undersöka vilka ideologiska profiler som blivit aktuella inom den finländska yttervänstern efter realsocialismens sammanbrott. Vid sidan om distinktionen mellan proreformism och antireformism granskades även huruvida partierna antagit en materialistisk eller en postmaterialistisk profil. Resultaten av studien tyder på att Kommunistiska arbetarpartiet varit ovilligt att reformera den socialistiska ideologin samtidigt som man även tagit avstånd från den nya politikens värderingar. I ljuset av denna studie skall KAP således ses som ett *traditionellt marxist-leninistiskt parti* som även i en 1990-talskontext uppfattar klasskonflikten som central.

Även Finlands kommunistiska parti har hållit fast vid den socialistiska ideologin – samtidigt som också postmaterialistiska värderingar aktualiserats. På så sätt kan FKP uppfattas som något som i det närmaste påminner om ett *”modern” kommunistparti*: klasskonflikten är, fortfarande, av övergripande betydelse – också för att kunna nå en lösning på de nya konfliktlinjer och problempunkter som trots allt erkänns. Vänsterförbundet, slutligen, har en klart avvikande ideologisk profil jämfört med de båda övriga granskade partierna i så måtto att partiet är såväl proreformistiskt som postmaterialistiskt. Med detta är Vänsterförbundet ett *rödgrönt och icke-kommunistiskt vänsterparti* där de postmaterialistiska värderingarna och den nya politiken ges speciellt stort utrymme. De finländska yttervänsterpartierna kan nu sålunda placeras in i den typologi som framlades i kapitel 3 ovan (se figur 4).

Till slut är det ännu skäl att orda något om vad denna studie *inte* lyckats påvisa. Här är det skäl att inledningsvis understryka att denna artikel fokuse-

Reviderad
tolkning av
marxismen

		NEJ	JA
Postmaterialistiska inslag	NEJ	Ortodoxt kommunistiska partier utan några inslag av postmaterialism (marxist- leninistiska partier) KAP	Ideologiskt reformerade (socialdemokratiserade) men icke postmaterialistiska partier
	JA	Moderna kommunistiska partier med några inslag även av postmaterialistiska värderingar FKP	Ideologiskt reformerade partier med starkt postmaterialistiskt inslag (rödgröna partier) Vf

Figur 4. Postkommunistiska ideologiska strategier inom den finländska yttervänstern.

rat på vilka ideologiska profiler som anammats inom den finländska yttervänstern efter realsocialismens sammanbrott. Sålunda kan inte mycket sägas om partiideologiernas utveckling över tid, inte heller om hur andra intressanta aspekter, såsom partiernas organisationsstruktur eller väljarbas, ter sig. En ytterligare begränsning är kopplad till den metodologiska ansats som här valts, ty en kvantita-

tivt lagd innehållsanalys likt denna möjliggör inte någon djupare analys av partiernas ideologier utan fokuserar snarare på hur en rad centrala begrepp behandlas. Detta torde samtidigt vara en av analysmetodens styrkor, när det möjliggör en överskådlig och jämförelsevis noggrann framställning av hur ofta och med vilka variationer en rad centrala nyckelbegrepp förekommer.

ANMÄRKNINGAR

* Tack till Göran Djupsund samt till denna tidskrifts anonyma granskare för värdefulla anmärkningar och kommentarer.

¹ Här avses DFFF:s och det gamla FKP:s rapporterade medlemsantal, överlappning exkluderade (Mickelsson 2007, 261).

² Vänsterförbundets medlemsantal uppgick år 2005 till omkring 10 000 (Mickelsson 2007, 261), medan FKP under senare delen av 2000-talet sagt sig ha ungefär 3 000 medlemmar (se Suomen kommunistinen puolue 2007). KAP:s ordförande Hannu Harju meddelar brevlades att partiets medlemsantal ligger mellan 300 och 400.

³ För en delvis liknande analysdesign, se t. ex. Ishiyama & Bozóki 2001.

⁴ Ännu 1971 talar Inglehart om förvärvade (acquisitive) respektive postborgerliga (post-bourgeois) värderingar (se Inglehart 1971, 993) men övergår sedan till de numera allmänt vedertagna begreppen materialism och postmaterialism. På 1990-talet väver Inglehart in dimensionen materialism-postmaterialism i en bredare utveckling från modernitet till postmodernitet (se Inglehart 1997).

⁵ Den västeuropeiska yttervänsterns utveckling efter 1990 har i första hand vidrörts i en rad sammanfattande artiklar och bokverk (se t. ex. Bell 1993; Bull & Heywood 1994; Moreau *et al.* 1998; Hudson 2000; Arter 2002; Bottella & Ramiro 2003).

⁶ Denna konflikt har inom den tidigare historiska forskningen vidrörts flitigt (se t. ex. Wagner 1971; Jokinen 1985; Leppänen 1999; Rentola 2005; Viialainen 2005).

⁷ Enligt Borg (1995, 10) bör ett principiellt partiprogram till sin natur vara a) långsiktigt samt b) inrymma de centrala värderingarna och ideologiska grundantagandena inom respektive parti. Dessutom bör dokumenten ha en c) landsomfattande karaktär samt d) vara godkända av de högsta beslutande organen inom respektive parti. De begagnade programmen uppfyller, som sagt, dessa krav fullkomligt.

⁸ Ett intrareliabilitetstest utfördes på basen av Holstis formel. Resultatet är tillfredsställande, när reliabiliteten i medeltal uppgick till 0,93.

⁹ Resultatet av intrareliabilitetstestet uppgår till i medeltal 0,91, vilket betyder att intrareliabiliteten är tillfredsställande.

KÄLLOR

Programtexter

Rauhan ja Sosialismin puolesta – Kommunistinen Työväenpuolue. 1996. *Periaateohjelma*. Hyväksytty 8. edustajakokouksessa 1996.

Suomen kommunistinen puolue. 1994. *Suomen kommunistisen puolueen ohjelma*. Hyväksytty SKP:n toimintaa jatkaneessa edustajakokouksessa 26.–27.11.1994.

Vasemmistoliitto. 1995. *Vasemmistoliiton Puolueohjelma-teesit*. Hyväksytty puoluekokouksessa 16.–18.6.1995 Helsingissä.

Litteratur

Arter, David. 1993. Post-Communist Parties in Finland and Scandinavia: A Red-Green road to the twenty-First Century. I verket David S. Bell (red.), *Western European Communists and the Collapse of Communism*. Oxford: Berg.

Arter, David. 2002. 'Communists we are no longer, Social Democrats we can never be': The Evolution of the Leftist Parties in Finland and Sweden. *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 18:3, 1–28.

Azcárate, Manuel. 1981. The Present State of Eurocommunism: its Main Features, Political and Theoretical. I verket Richard Kindersley (red.), *In Search of Eurocommunism*. London: Macmillan.

Beck, Ulrich. 2004 [1997]. *What Is Globalization?* Cambridge: Polity Press.

Bell, David S. (red.) 1993. *Western European Communists and the Collapse of Communism*. Oxford: Berg.

Bengtsson, Åsa, Grönlund, Kimmo, Paloheimo, Heikki och Wass, Hanna. 2005. Muu poliittinen osallistuminen. I verket Heikki Paloheimo (red.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsingfors: WSOY.

Borg, Olavi. 1995. Ohjelmatutkimuksen ja ohjelmakirjoituksen perinteestä ja muutoksesta. I verket Eeva Aarnio och Jukka Kanerva (red.), *Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat*. Jyväskylä: Jyväskylä universitet.

Botella, Joan och Ramiro, Luis (red.) 2003. *The Crisis of Communism and Party Change. The Evolution of West European Communist and Post-Communist Parties*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.

Budge, Ian, Robertson, David och Hearl, Derek. (red.) 1987. *Ideology, strategy and party change: spatial analyses of post-war election programmes in 19 democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bull, Martin J. och Heywood, Paul (red.) 1994. *West European communist parties after the revolutions of 1989*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Djupsund, Göran och Carlson, Tom. 2005. Högt i tak och brett mellan väggarna? I verket Åsa Bengtsson och Kimmo Grönlund (red.), *Den finlandssvenska väljaren*. Vasa: Samförsök.

Duménil, Gérard och Lévy, Dominique. 2004. The Economics of U. S. Imperialism at the Turn of the 21st Century. *Paper*, IX Jornadas de Economía Crítica, Madrid.

Dunphy, Richard. 2004. *Contesting Capitalism? Left parties and European integration*. Manchester: Manchester University Press.

Eley, Geoff. 2002. *Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000*. Oxford: Oxford University Press.

Engels, Friedrich. 1976 [1911 (1875)]. Engels August Bebelille Zwickauhun. I verket Karl Marx och Friedrich Engels, *Kirjeitä*. Moskva: Kustannusliike Edistys.

Grzymala-Busse, Anna M. 2002. The programmatic turnaround of communist successor parties in East Central Europe, 1989–1998. *Communist and Post-Communist Studies* 35:1, 51–66.

Hague, Rod, Harrop, Martin och Breslin, Shaun. 1998. *Comparative Government and Politics: An Introduction. 4th edition*. Basingstoke: Macmillan.

Harvey, David. 2007 [2005]. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

Heywood, Paul. 1994. Introduction: of Chance, and Death, and Mutability. I verket Martin J. Bull och Paul Heywood (red.), *West European communist parties after the revolutions of 1989*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Hildebrandt, Kai och Dalton, Russell J. 1977. Die Neue Politik. Politischer Wandel oder Schönwetterpolitik? *Politische Vierteljahresschrift* 18:3, 230–256.

Holsti, Ole R. 1969. *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. Reading: Addison-Wesley.

Hudson, Kate. 2000. *European Communism since 1989: Towards a New European Left?* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Inglehart, Ronald. 1971. The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies. *American Political Science Review* 65:4, 991–1017.

Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution. Changing Values and Skills Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald. 1990. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald och Rabier, Jacques-René. 1986. Political Realignment in Advanced Industrial Society: From Class-Based Politics to Quality-of-Life Politics. *Government and Opposition* 21:4, 456–479.

Ishiyama, John T. och Bozóki, András. 2001. Adaptation and Change: Characterizing the Survival Strategies of the Communist Successor Parties. *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 17:3, 32–51.

Ishiyama, John T. och Shafqat, Sahar. 2000. Party identity change in post-communist politics: the cases of the successor parties in Hungary, Poland and Russia. *Communist and Post-Communist Studies* 33:4, 439–455.

Jokinen, Urho. 1985. *Taistelu SKP:n päälinjasta. SKP:n kohtalon vuosikymmenet I*. Helsingfors: Kursiivi.

Kitschelt, Herbert P. 1988. Left-Libertarian Parties: Explaining Innovation in Competitive Party Systems. *World Politics* 40:2, 194–234.

Leppänen, Veli-Pekka. 1999. *Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970*. Helsingfors: Edita.

- March, Luke och Mudde, Cas. 2005. What's Left of the Left? The European Radical Left After 1989: Decline and Mutation. *Comparative European Politics* 3:1, 23–49.
- Melin, Harri. 1999. Katosivatko luokat? I verket Raimo Blom (red.), *Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta*. Helsingfors: Gaudeamus.
- Mickelsson, Rauli. 1996. Puolueiden identiteettiä etsimässä: Neljän puolueen vaaliohjelmien tarkastelua myöhäismodernin silmin. *Politiikka* 38:2, 75–85.
- Mickelsson, Rauli. 2007. *Suomen puolueet. Historia, muutokset ja nykypäivä*. Tammerfors: Vastapaino.
- Moreau, Patrick, Lazar, Marc och Hircher, Gerhard (red.) 1998. *Der Kommunismus in Westeuropa. Niedergang oder Mutation?* Landsberg am Lech: Olzog verlag.
- Müller-Rommel, Ferdinand. 1985. The Greens in Western Europe: Similar But Different. *International Political Science Review* 6:4, 483–499.
- Müller-Rommel, Ferdinand och Poguntke, Thomas (red.) 1995. *New Politics*. Aldershot: Dartmouth Publisher.
- Nygård, Mikael. 1996. *Från dogmatism till pragmatism: en undersökning av sex finländska partiideologiers förändring och stabilitet under efterkrigstiden*. Vasa: Licentiatavhandling (opublicerad).
- Offe, Claus. 1985. New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional politics. *Social Research* 52:4, 817–868.
- Paastela, Jukka. 1991. *The Finnish Communist Party in the Finnish political system*. Tammerfors: Tammerfors universitet.
- Paastela, Jukka. 2006. *Pienpuolueiden ohjelmista. I verket Jukka Paastela och Heikki Paloheimo (red.), Suomen puolueiden periaateohjelmat. Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua*. Tammerfors: Tammerfors universitet.
- Paloheimo, Heikki och Sundberg, Jan. 2005. Puoluevalinnan perusteet. I verket Heikki Paloheimo (red.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsingfors: WSOY.
- Parland, Thomas. 1997. From Marxism-Leninism to Orthodoxy and Geopolitics. A Study of Zyuganov's ideological metamorphosis. I verket Steve Lindberg och Yngve Mohlin (red.), *Festskrift till Sten Berglund. 50 år den 10 augusti 1997*. Vasa: Åbo Akademi, Samhälls- och värdvetenskapliga fakulteten.
- Poguntke, Thomas. 1987. New Politics and Party Systems: The Emergence of a New Type of Party? *West European Politics* 10:1, 76–88.
- Rentola, Kimmo. 2005. *Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Helsingfors: Otava.
- Schanz, Hans-Jørgen. 1996. *Karl Marxin teoria muurin murtumisen jälkeen*. Helsingfors: Tutkijaliitto.
- Simon-Ekovich, Francine. 1998. Kommunisten, Ex-Kommunisten und die Grünen in Europa. Auf der Suche nach einer neuen Identität? I verket Patrick Moreau, Marc Lazar och Gerhard Hircher (red.), *Der Kommunismus in Westeuropa. Niedergang oder Mutation?* Landsberg am Lech: Olzog verlag.
- Sundberg, Jan. 1996. *Partier och partisystem i Finland*. Esbo: Schildts förlag.
- Suomen kommunistinen puolue. 2007. Tietoa SKP:sta. <<http://www.skp.fi/puolue.php?juttu=235>>. Åtkommen 10.3.2008.
- Wagner, Ulrich. 1971. *Finnlands Kommunisten. Volkfronts-experiment und Parteispaltung 1966–1970*. Stuttgart: Verlag Reihe Kohlhammer.
- Viialainen, Matti. 2005. *Neljä järjestyttävää päivää. SKP:n puolinen vällanvaihdos 1966*. Helsingfors: Edita.
- Ziblatt, Daniel F. 1998. The Adaptation of Ex-Communist Parties to Post-Communist East Central Europe: A Comparative Study of the East German and Hungarian Ex-Communist Parties. *Communist and Post-Communist Studies* 31:2, 119–137.
- Zilliacus, Kim O. K. 1995. *Finländsk kommunism i ljuset av väljarstöd 1945–1991*. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societen.
- Zilliacus, Kim O. K. 2001. 'New Politics' in Finland: The Greens and the Left Wing in the 1990s. *West European Politics* 24:1, 27–54.